

УДК 347.78

**ОХОРОНА ТРАДИЦІЙНИХ ЗНАНЬ ТА ВИРАЖЕНЬ КУЛЬТУРИ:
ПІДХОДИ ВОІВ**

Ю.В. Нужда

*студентка 1 курсу магістратури ОП «Інтелектуальна власність»
Київського національного університету ім. Т.Шевченка*

**PROTECTION OF TRADITIONAL KNOWLEDGE AND CULTURAL
EXPRESSIONS: APPROACHES OF WIPO**

Y.V. Nuzhda

*First-year master's student in Intellectual Property at Taras Shevchenko National
University of Kyiv*

Анотація: У доповіді розглянуто питання охорони та захисту традиційних знань та традиційних виразів культури в контексті права інтелектуальної власності. Авторка вказує на необхідність розробки спеціальних механізмів для забезпечення охорони традиційних знань та традиційних виразів культури на основі існуючих міжнародних підходів, зокрема детально аналізуються позиції Всесвітньої організації інтелектуальної власності щодо визначення та захисту традиційних знань. Розглядаються основні механізми захисту: оборонний захист та позитивний захист. Авторка також розглядає роль географічних зазначень у захисті культурної спадщини та акцентує увагу на необхідності міжнародного правового інструменту для захисту традиційних знань та культурних виразів. Аналізуючи ситуацію на міжнародному рівні, доповідь висвітлює роль Міжурядового комітету ВОІВ з інтелектуальної власності та генетичних ресурсів, традиційних знань і фольклору у розробці такого інструменту та ключові питання переговорів, пов'язаних із захистом традиційної культурної спадщини

Ключові слова: Традиційні знання, традиційні вираження культури, право інтелектуальної власності, оборонний захист, позитивний захист, географічні зазначення, BOIB, захист традиційних знань і виражень культури.

Abstract: The report considered the protection and protection of traditional knowledge and traditional expressions of culture in the context of intellectual property law. The author points out the need to develop special mechanisms to ensure the protection of traditional knowledge and traditional expressions of culture based on existing international approaches, in particular, the positions of the World Intellectual Property Organization regarding the definition and protection of traditional knowledge are analyzed in detail. The main protection mechanisms are considered: defensive protection and positive protection. The author also examines the role of geographical indications in the protection of cultural heritage and emphasizes the need for an international legal instrument to protect traditional knowledge and cultural expressions. Analyzing the situation at the international level, the report highlights the role of the WIPO Intergovernmental Committee on Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore in the development of such an instrument and the key issues of negotiations related to the protection of traditional cultural heritage

Keywords: Traditional knowledge, cultural expressions, intellectual property law, defensive protection, positive protection, geographical indications, WIPO, protection of traditional knowledge and cultural expressions.

Традиційні знання та традиційні вираження культури і їх розгляд у контексті права інтелектуальної власності є предметом багатьох досліджень. Особливості цих об'єктів вимагають вироблення спеціальних механізмів охорони та захисту. На сьогодні Україна також активно залучена у дискусію з питань доцільності застосування існуючої системи права інтелектуальної власності для протекції зазначених об'єктів з огляду як на світові тенденції, так і на актуальність захисту та популяризації української культурної спадщини в

умовах війни з росією. Для створення ефективних умов захисту національної культурної ідентичності принагідним вбачається дослідження сформованих міжнародних підходів, які розглядаються у цій роботі.

Всесвітня організація інтелектуальної власності (надалі ВОІВ) розглядає традиційні знання як знання, ноу-хау, навички та практики, які розвиваються, зберігаються та передаються від покоління до покоління в межах спільноти, часто становлячи частину її культурної чи духовної ідентичності [1]. При цьому, незважаючи на відсутність законодавчо закріпленого визначення ТЗ як на міжнародному рівні, так і у національному законодавстві, на рівні ВОІВ виокремлено такі підходи до розуміння традиційних знань:

Традиційні знання у широкому значенні розуміється як зміст таких знань, а також традиційні прояви культури, що включають у себе відрізняльні знаки та символи пов'язані з такими ТЗ.

Традиційні знання у вузькому значенні охоплює знання як такі, зокрема знання, отримані в результаті інтелектуальної діяльності у загальному розумінні, і включають ноу-хау, практики, навички та інновації. Традиційні знання можуть застосовуватися у широкому спектрі діяльності осіб, зокрема у сільському господарстві, медицині, екологічній сфері та ін. [1].

Суб'єктами прав на традиційні знання прийнято вважати корінні народи та місцеві спільноти, які володіють захищеними традиційними знаннями. Також зазначається, що держави можуть у національному законодавстві вказати інших бенефіціарів, які створюють традиційні знання [2, ст.11].

Виходячи з аналізу наведених позицій ВОІВ, можна визначити, що виокремлювальною характеристикою традиційних знань є саме їх змінність і постійний розвиток, адже традиційні знання за своєю суттю є «живими» знаннями, які підтримуються і передаються від покоління до покоління у межах конкретної спільноти та є її ідентифікуючою складовою. У зв'язку з цим є проблемним питання охорони прав на традиційні знання за допомогою наявних

інструментів охорони прав інтелектуальної власності, адже правова охорона об'єктів інтелектуальної власності є традиційно обмеженою певним строком і, зазвичай, надається новим та оригінальним об'єктам.

На сьогодні сформувалось два механізми для захисту прав інтелектуальної власності на традиційні знання, а саме:

Оборонний захист - спрямований на запобігання отриманню іншими особами, що не належать до бенефіціарів, прав інтелектуальної власності на традиційні знання. Наприклад, Індія створила базу даних традиційної медицини, яка може бути використана як доказ відсутності новизни для експертів при оцінці патентних заявок. Ця база даних була створена після відомого випадку, коли Патентне бюро США видало патент (пізніше анульований) на використання куркуми для лікування ран, властивість, добре відому традиційним спільнотам в Індії та задокументовану в давніх санскритських текстах. Оборонні стратегії також можуть бути використані для захисту священних культурних проявів, таких як священні символи чи слова, від реєстрації як торгових марок третіми особами.

Позитивний захист- це надання та здійснення прав, які дозволяють спільнотам просувати свої традиційні знання, контролювати їх використання та отримувати вигоду від їх комерційної експлуатації. Це може регулюватися національними системами інтелектуальної власності шляхом розробки спеціальних законодавчих актів. Однак будь-який конкретний захист, що надається за національним законодавством, може не мати чинності для інших країн, що є однією з причин, чому варто розробити міжнародний правовий інструмент. [3, ст.2]

У контексті традиційних знань важливо також розглянути такий їх різновид як **традиційні вираження культури**.

Традиційні вираження культури (фольклор) вважаються невід'ємною частиною культурної та соціальної ідентичності корінних та місцевих спільнот, уособлюючи ноу-хау та вміння, транслюючи основні цінності та вірування.

Захист фольклору може сприяти економічному розвитку, підтримувати культурну різноманітність та допомагати зберіганню культурної спадщини.
[3,ст.2]

Особливістю традиційних виражень культури є можливість їх захисту вже існуючими механізмами права інтелектуальної власності.

Наприклад, сучасні адаптації фольклору можуть бути об'єктом авторського права, тоді як вистави традиційної музики, танцю чи театру можуть потрапляти під дію Міжнародної конвенції ВОПІ про виконання та фонограми або Пекінської конвенції про аудіовізуальні виступи. Товарні знаки можуть бути використані для ідентифікації аутентичного корінного мистецтва, як це зроблено Маорійською радою з мистецтва в Новій Зеландії, TeWakaToi. Деякі країни також мають спеціальне законодавство щодо захисту фольклору.
[3,ст.2]

В Україні, у свою чергу, важливим інструментом у даному контексті є також географічні зазначення.

Товари з географічними зазначеннями відзначаються унікальним поєднанням місцевих природних умов та культурних цінностей певної території. Створення таких продуктів є результатом специфічних кліматичних умов, особливостей ґрунту, видів тварин і рослин, а також використання традиційного обладнання, що впливають на якість і характер товарів. Крім того, товари з географічним зазначенням несуть у собі культурні цінності, такі як традиції, уміння і навички, що успадковуються від покоління до покоління.

Підсумовуючи викладене, очевидним є те, що існуюча міжнародна система інтелектуальної власності на сьогодні не надає повну урегульовану охорону традиційним знанням та традиційним вираженням культури, але наразі світові тенденції свідчать про активний пошук шляхів вирішення даної проблеми. Варто зазначити, що у складі ВОІВ діє Міжурядовий комітет ВОІВ з інтелектуальної власності та генетичних ресурсів, традиційних знань і фольклору, який розробив текст документу «Охорона традиційних знань:

проект статей» та проводить переговори на основі цього тексту для завершення угоди щодо міжнародного правового інструменту(ів) для захисту традиційних знань, традиційних виразів культури та генетичних ресурсів. Міжнародний правовий інструмент визначить, що мається на увазі під традиційними знаннями та традиційними культурними виразами, хто будуть власниками прав, як будуть вирішуватися конкуруючі вимоги місцевих спільнот і які права та винятки мають застосовуватися. Ключовим питанням переговорів стосовно прийняття зазначеного документу є доцільність застосування прав інтелектуальної власності для захисту традиційних форм інновацій та креативності. Дотримання балансу між законним використанням ТЗ та несанкціонованою апропріацією, між контролем корінних народів та місцевих спільнот над своїми традиційними культурними вираженнями та створенням творів натхненних такими вираженнями є необхідністю для урегулювання даної проблеми.

Література

1. Traditional knowledge. WIPO – World Intellectual Property Organization. URL: <https://www.wipo.int/tk/en/tk/> (дата звернення: 14.04.2024).
2. WIPO – World Intellectual Property Organization. URL: https://www.wipo.int/edocs/mdocs/tk/en/wipo_grtkf_ic_47/wipo_grtkf_ic_47_14.pdf (дата звернення: 14.04.2024).
3. WIPO – World Intellectual Property Organization. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_tk_1.pdf (дата звернення: 14.04.2024).